

Αναστάσιος Φιλντίσης, Υποψήφιος διδάκτορας

**Συνέδριο Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου « Δημοκρατία, ανάπτυξη και ασφάλεια: Πολιτική σε συνθήκες
αβεβαιότητας», Λουτράκι 8-10/12/2017.**

Η τρομοκρατία ως απειλή για το μέλλον της Ευρώπης

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας δεν είναι νέο για τις δυτικές κοινωνίες, καθώς ταλάνισε τα ευρωπαϊκά κράτη κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Η 11^η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ορόσημο, καθώς έφερε βίαια στο προσκήνιο το φαινόμενο της ισλαμιστικής τρομοκρατίας και σε συνδυασμό με τις επιθέσεις σε Μαδρίτη και Λονδίνο, είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας στην Ευρώπη. Για περίπου μία δεκαετία τα περιστατικά τρομοκρατίας μειώθηκαν δραστικά, καθώς οι τρομοκρατικοί πυρήνες είτε διαλύθηκαν, είτε «έπεσαν σε ύπνωση».

Η Αραβική Άνοιξη, παρά τις προσδοκίες για εκδημοκρατισμό της Μέσης Ανατολής, επέφερε την προϊούσα αποσύνθεση σε Λιβύη και Συρία, που αφενός προσέφερε πεδίο δράσης σε ομάδες τζιχαντιστών, αφετέρου δε είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη. Ειδικά η εξέλιξη του συριακού εμφυλίου, διευκόλυne τη δραστηριοποίηση τζιχαντιστικών ομάδων, με κυριότερη το αυτοαποκαλούμενο «Ισλαμικό Κράτος». Η ISIS κατόρθωσε να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και σε συνδυασμό με τις επιτυχίες της στα πεδία μαχών σε Ιράκ και Συρία, να προσελκύσει μαχητές από όλο τον κόσμο, μεταξύ των οποίων και περίπου 5.000 Ευρωπαίους πολίτες, κυρίως μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς, αλλά και προσήλυτους.

Τα δύο αντίρροπα κύματα μετακινήσεων, «ξένων μαχητών» από την Ευρώπη προς τη Μέση Ανατολή και προσφύγων από τις εμπόλεμες περιοχές προς την Ευρώπη, ενέτειναν την ανασφάλεια των ευρωπαϊκών κοινωνιών, προσφέροντας στα λαϊκιστικά κόμματα, ένα προνομιακό πεδίο για την περαιτέρω ενίσχυση της επιρροής τους. Ειδικά μετά την επίθεση στο Παρίσι, τον Νοέμβριο του 2015 και τη διαπίστωση πως δύο εκ των δραστών είχαν εισέλθει στην

Ευρώπη μέσω Ελλάδας, εντάθηκαν οι συζητήσεις γύρω από τη διασύνδεση του προσφυγικού/μεταναστευτικού ρεύματος και της τρομοκρατίας, με αποτέλεσμα την μετακίνηση της ατζέντας προς τα δεξιά, αποτυπώνοντας τους φόβους για την τρομοκρατική απειλή, την ταύτιση τρομοκρατίας-Ισλάμ και την αίσθηση πως οι αριθμοί των εισερχομένων δεν είναι διαχειρίσιμοι και θα έχουν αρνητικές συνέπειες τόσο για την οικονομική δραστηριότητα των γηγενών, όσο και για τη δημογραφική σύσταση σε μία ήπειρο που γηράσκει.

Σε αυτό το περιβάλλον ήταν αναπόφευκτη η ανατροπή της πολιτικής «ανοιχτών θυρών» που είχε υιοθετήσει η Γερμανία υπό το φως της προσφυγικής κρίσης. Η χάραξη κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής απέβλεπε μεταξύ άλλων να προσφέρει μία ολιστική απάντηση στο πρόβλημα, καθώς οι αποκλίνουσες απόψεις μεταξύ των κρατών και κυρίως η διαφωνία με τη γερμανική πολιτική, είχε ως τότε οδηγήσει σε εθνικές πολιτικές που προέκριναν το κλείσιμο των συνόρων και την αναστολή της λειτουργίας της ζώνης Σένγκεν. Το κλείσιμο των συνόρων κατά μήκος του «βαλκανικού διαδρόμου» με την κατασκευή φραχτών, η αποστολή νατοϊκών δυνάμεων στο Αιγαίο και η υπογραφή της συμφωνίας του Μαρτίου του 2016 με την Τουρκία κατόρθωσαν, πράγματι, να θέσουν σε σημαντικό βαθμό υπό έλεγχο τις ροές, αφήνοντας όμως εκτεθειμένες τις χώρες εισόδου στην αδυναμία επιβολής των ποσοστώσεων που είχαν συμφωνηθεί για την μετεγκατάσταση των προσφύγων και παραλείποντας τα απαιτούμενα περαιτέρω βήματα προς μία κοινή μεταναστευτική πολιτική και πολιτική ασύλου.

Στο πεδίο της τρομοκρατίας, η συχνότητα των επιθέσεων, η γεωγραφική τους διασπορά, η τυχαιότητα των στόχων και των χρησιμοποιούμενων μέσων, η ριζοσπαστικοποίηση και η επιστροφή «ξένων μαχητών» αποτέλεσαν και αποτελούν μείζονες προκλήσεις για τους μηχανισμούς ασφαλείας των χωρών την Ε.Ε., καθιστώντας σαφή την ανάγκη για αναθεώρηση της αντιτρομοκρατικής στρατηγικής, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε εθνικό επίπεδο, έχουν ενισχυθεί τα νομοθετικά εργαλεία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, κυρίως στις χώρες που πλήττονται από επιθέσεις και σε αυτές από τις οποίες προέρχεται ο κύριος όγκος «ξένων μαχητών». Αν και αναπτύσσονται πολιτικές πρόληψης της ριζοσπαστικοποίησης, αποριζοσπαστικοποίησης και επανένταξης, κατά κύριο λόγο τα μέτρα που λαμβάνονται ενισχύουν τις δικαιοδοσίες των υπηρεσιών ασφαλείας και αυξάνουν τους πόρους που διατίθενται για την ασφάλεια και τη συλλογή πληροφοριών.

Παρότι η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, όπως και γενικότερα το ζήτημα της ασφάλειας, θεωρείται από τα κράτη-μέλη από τα κυριότερα πεδία που χαρακτηρίζουν την εθνική κυριαρχία, η σύγχρονη τρομοκρατία αποτελεί διεθνικό πρόβλημα, απαιτώντας συλλογικές λύσεις. Συνεπεία αυτού, από την 11^η Σεπτεμβρίου και εντεύθεν, η Ε.Ε. έχει αναδειχθεί σε έναν δραστήριο «παίκτη» στον τομέα της αντιτρομοκρατίας, επιδιώκοντας να πείσει τα κράτη-μέλη για την προστιθέμενη αξία που δύναται να προσφέρει κυρίως στο συντονισμό, την εναρμόνιση των εθνικών πολιτικών και στην επιχειρησιακή υποστήριξη. Η ακολουθία των επιθέσεων των τελευταίων ετών ενίσχυσε περαιτέρω το ρόλο της Ένωσης και επέσπευσε την προώθηση πρωτοβουλιών στη βάση της Ατζέντας για την Ασφάλεια, με στόχο τόσο τον καλύτερο συντονισμό των υπηρεσιών στην ανταλλαγή πληροφοριών, όσο και την εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου και του τεχνολογικού εξοπλισμού. Στην κατεύθυνση αυτή ιδρύθηκε στην Ευροπὸι το Κέντρο Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας (ECTC) και δημιουργήθηκε μονάδα με αποστολή την καταγραφή της δραστηριότητας ριζοσπαστικών ομάδων στο διαδίκτυο (InternetReferralUnit). Κυριότερα, η διάχυση της ανασφάλειας διευκόλυνε την ψήφιση της οδηγίας για την καταγραφή των επιβατών των πτήσεων (PNR), για την οποία υφίσταντο σημαντικές αντιρρήσεις, ενώ προωθήθηκαν η μετεξέλιξη της Frontex σε Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Συνόρων και Ακτοφυλακής και η αλλαγή του νομικού πλαισίου που διευκολύνει την ανάκριση υπόπτων και την ανταλλαγή πληροφοριών.

Το πρόσφατο κύμα τρομοκρατίας στην Ευρώπη εξελίσσεται σε μία περίοδο που η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις που δοκιμάζουν την συνοχή της. Η οικονομική κρίση έφερε στην επιφάνεια τη δυσαρέσκεια για την αύξηση των ανισοτήτων, τη μετανάστευση των τελευταίων δεκαετιών και το δημοκρατικό έλλειμμα στη λήψη αποφάσεων από την Ε.Ε. και κατέστησε εμφανείς διαχωριστικές γραμμές που καλύπτονταν από την οικονομική ευημερία. Σε αυτό το πρόσφορο έδαφος για την ανάδυση του λαϊκισμού ήρθαν να προστεθούν η προσφυγική κρίση και η τρομοκρατία, ωθώντας την πολιτική ατζέντα προς τα δεξιά. Απότοκα αυτής της κατάστασης είναι τόσο το Brexit, όσο και η ενίσχυση των λαϊκιστικών κομμάτων. Οι λαϊκιστές πολιτικοί που έχουν ανέλθει στην εξουσία, ακολουθούν σκληρή στάση στο προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα, μη ανταποκρινόμενοι στις υποχρεώσεις τους όσον αφορά τη συμφωνία για τη μετεγκατάσταση προσφύγων, καθώς επικαλούνται τον κίνδυνο εκδήλωσης τρομοκρατικών επιθέσεων και την αλλοίωση της εθνικής ταυτότητας. Το γεγονός αυτό δημιουργεί δυσκολίες στην υιοθέτηση κοινών δράσεων για την καταπολέμηση της

τρομοκρατίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ένα πρόβλημα, το οποίο αφορά κυρίως τις δυτικές χώρες, δεδομένου ότι στο επίπεδο της ασφάλειας υφίστανται διαφορετικές προτεραιότητες.

Η κατάρρευση της εδαφικής κυριαρχίας του Ισλαμικού Κράτους δεν αποτελεί ούτε το κύκνειο άσμα της οργάνωσης, ούτε ικανή συνθήκη για την υποχώρηση του τρομοκρατικού φαινομένου, καθώς ενέγραψε σημαντική παρακαταθήκη για το ριζοσπαστικό Ισλάμ και συνετέλεσε στην ανάδυση μιας νέας γενιάς μαχητών, πολλοί εκ των οποίων είτε θα στραφούν στη διεξαγωγή τρομοκρατικών ενεργειών, είτε θα εμπλακούν σε άλλες εμπόλεμες ζώνες στο μέλλον. Από το 2016, οπότε και ξεκίνησε η συρρίκνωση της επικράτειας υπό τον έλεγχο της, η ηγεσία της οργάνωσης προτρέπει τους πιστούς της να μην επιχειρήσουν τη μετάβασή τους στη Μέση Ανατολή, αλλά να διενεργήσουν επιθέσεις στην Ευρώπη. Επιπλέον, η ήττα στο έδαφος μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των τρομοκρατικών επιθέσεων ως αντίποινα για την υποστήριξη που παρείχαν οι ευρωπαϊκές χώρες στον πόλεμο εναντίον της ISIS, ενώ εσχάτως φαίνεται να επανακάμπτει η AlQaeda, υπό την ηγεσία ενός εκ των γιόντων του OsamabinLaden. Διακηρυγμένος στόχος εξάλλου είναι η ενίσχυση της ανασφάλειας στο εσωτερικό των δυτικών χωρών και η αυστηροποίηση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, θεωρώντας πως η στοχοποίηση των μουσουλμανικών πληθυσμών στην Ευρώπη θα διευκολύνει την ριζοσπαστικοποίηση και την εξέγερση. Το σκεπτικό πίσω από αυτή τη στρατηγική δεν είναι νέο, καθώς παραπέμπει στη θεωρία που διατύπωσε τη δεκαετία του 1960 ο CarlosMarighella και υιοθετήθηκε από τις ακροαριστερές οργανώσεις της εποχής, σύμφωνα με την οποία οι τρομοκρατικές επιθέσεις θα αποκάλυπταν το αυταρχικό πρόσωπο των κυβερνήσεων, εξωθώντας στην επανάσταση.

Στην περίπτωση της τρομοκρατίας η λύση βρίσκεται στην μεγαλύτερη συνεργασία. Το βάρος θα πρέπει να πέσει στην ενίσχυση της ανταλλαγής πληροφοριών, αλλά και στην εκπόνηση ολοκληρωμένων στρατηγικών ενσωμάτωσης των προσφύγων/μεταναστών σε συννενόηση με τις κοινότητές τους, με ταυτόχρονη ενημέρωση των Ευρωπαίων πολιτών, καθώς η αυστηροποίηση του νομοθετικού πλαισίου, η εναρμόνιση των πολιτικών και η βελτίωση της συνεργασίας δεν αρκούν. Το γεγονός πως οι περισσότεροι δράστες είναι μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς αποδίδεται από μέγалоμελετητών/ερευνητών στην γκετοποίηση, τις μειωμένες προοπτικές των μεταναστών στην αγορά εργασίας και στη μη εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης. Κυρίως όμως αναδεικνύει τις αδυναμίες των μοντέλων ενσωμάτωσης που ακολουθήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες, καθώς οι ευρωπαϊκές χώρες απέτυχαν να

εμφυσήςσουν στις κοινότητες των μεταναστών την αίσθηση της κοινής ταυτότητας, με αποτέλεσμα κάποιοι να αισθάνονται μπερδεμένοι, καταφεύγοντας στο μήνυμα του ριζοσπαστικοποιημένου ισλάμ που τους προσφέρει την αίσθηση του ανήκειν στην παγκόσμια μουσουλμανική κοινότητα της ummah. Εκτός αυτού πρέπει να επιδιωχθεί η ταχεία ενσωμάτωση των νεοεισερχόμενων προσφύγων/μεταναστών, καθώς αν και δεν υφίσταται προς το παρόν διασύνδεση προσφυγικού και τρομοκρατίας, θα πρέπει να αποφευχθεί ο υπαρκτός κίνδυνος ριζοσπαστικοποίησης και στρατολόγησης στα κέντρα κράτησης, όπου είναι ευάλωτοι και να χαραχθεί μία κοινή μεταναστευτική πολιτική και πολιτική ασύλου.

Τελικά μπορεί η τρομοκρατία να διαλύσει την Ε.Ε.;

Παρότι οι κοινωνίες τείνουν να επιλέγουν την ασφάλεια από την ελευθερία και η ασφάλεια αποτελεί προαπαιτούμενο για την ελευθερία, η αυστηροποίηση της νομοθεσίας και σε ορισμένες περιπτώσεις η στρατιωτικοποίηση της ασφάλειας, θέτουν αναμφίβολα ζητήματα ιδιωτικότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και επί της ουσίας αγγίζουν σημαντικές πλευρές του corpus των ευρωπαϊκών αξιών. Το δίλημμα ανάμεσα στην ασφάλεια και την ελευθερία καθίσταται δύσκολο να απαντηθεί, ιδιαίτερα υπό τις σημερινές συνθήκες, όπου τα λαϊκιστικά κόμματα προβάλλουν ως εναλλακτική την επιστροφή στο έθνος-κράτος, ως την οντότητα που δύναται να προσφέρει αποτελεσματικότερα ασφάλεια και ευημερία. Η εναλλακτική αυτή βρίσκει ευήκωα ώτα, καθώς η ανασφάλεια στρέφει τους πολίτες προς την οικεία εξουσία του κράτους, δεδομένου ότι η Ένωση απέτυχε να συγκροτήσει τα χρόνια της ευημερίας μία νέα υπερεθνική ταυτότητα και τους αντίστοιχους δεσμούς, αλλά παρέμεινε και εξελίχθηκε ένα εγχείρημα από πάνω προς τα κάτω, προσφέροντας σε αντάλλαγμα οικονομικούς πόρους έως την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης.

Η τρομοκρατία αποτελεί παράγοντα αποσταθεροποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο βαθμό που ενισχύει το πολιτικό οπλοστάσιο και προσφέρει την ευκαιρία να ανέλθουν στην εξουσία δυνάμεις που διαφωνούν με τη μεγαλύτερη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στις Βρυξέλλες ή και προτάσσουν την πλήρη διάλυση της Ένωσης. Εξάλλου, η πίεση που ασκείται από τα λαϊκιστικά κόμματα και τις κοινωνίες επιφέρει μετατόπιση πολιτικών και από τα παραδοσιακά κόμματα, με αποτέλεσμα την επιλογή χάραξης εθνικών πολιτικών που καταλήγουν σε παίγνιο μηδενικού αθροίσματος μεταξύ των χωρών της Ένωσης. Ακόμα και χωρίς την αποσύνθεση της, η έκπτωση σε σημαντικές πολιτικές που συνδέθηκαν με τις προσδοκίες της Ενωμένης Ευρώπης,

όπως η ζώνη Σένγκεν και η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών θα εντείνουν παρά θα κατευνάσουν την εσωστρέφεια και τις φυγόκεντρες δυνάμεις.

Εν κατακλείδι, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να διαχειριστεί την αποχώρηση της Βρετανίας, την τρομοκρατία, το προσφυγικό, αλλά και τα ρήγματα που ενυπάρχουν στο εσωτερικό μεταξύ Βορρά/Νότου, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και Ανατολής/Δύσης συνεπεία του προσφυγικού, καθιστώντας την κοινή πορεία και την υπέρβαση των προκλήσεων έναν απαιτητικό γρίφο. Εάν στα παραπάνω προστεθούν οι προβληματικές σχέσεις με σημαντικούς γείτονες, όπως η Ρωσία και η Τουρκία και η μετατόπιση της οικονομικής ισχύος στην Ανατολή, η συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. θα εξαρτηθεί από την δυνατότητά της να υπερβεί την τρέχουσα κρίση ταυτότητας, προσφέροντας αποτελεσματικές απαντήσεις στα παραπάνω ζητήματα, αλλά και ένα νέο όραμα για το μέλλον.